

U sjeni Carpaccia: Scuola di San Giorgio degli Schiavoni u ranoj povijesnoumjetničkoj literaturi

Trška, Tanja

Source / Izvornik: **Institucije povijesti umjetnosti : zbornik 4. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti, 2019, 113 - 116**

Conference paper / Rad u zborniku

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

<https://doi.org/10.31664/z4khpu.15>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:254:303617>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-26**




Repository / Repozitorij:

[PODEST - Institute of Art History Repository](#)

U sjeni Carpaccia: Scuola di San Giorgio degli Schiavoni u ranoj povijesnoumjetničkoj literaturi

Tanja Trška

Odsjek za povijest umjetnosti
Filozofski fakultet
Sveučilište u Zagrebu
ttrska@ffzg.hr

 <https://orcid.org/0000-0002-0831-1730>

U mnoštvu literature o znamenitostima grada kao što je Venecija, spomen sjedišta bratovštine iseljenika s istočne obale Jadrana povijesnoga imena Scuola dei SS. Giorgio e Trifone (Scuola di San Giorgio degli Schiavoni), a danas aktivne kao Scuola Dalmata dei SS. Giorgio e Trifone, nema uvijek iste razloge.¹ Premda nije riječ o spomeniku koji biva izostavljen u pregledima venecijanske baštine, posebice onima topografskoga karaktera, broj redaka koji mu je posvećen i pristup autora pisanoga djela bitno je odredio ciklus slika Vittorea Carpaccia smješten u prizemlju sjedišta bratovštine, kojim je ona pronašla put do povijesnoumjetničke literature. No povjesničaru umjetnosti, ili povjesničaru kulture, Scuola di San Giorgio degli Schiavoni mnogo je više od mjesta na kojemu se nalazi Carpacciiov narativni ciklus: devet slika venecijanskoga slikara čine tek nešto manje od petine slikarskih djela (od ukupno četrdeset i dva) nastalih u razdoblju od 15. do 18. stoljeća koja se danas nalaze u sjedištu bratovštine. Razumljivo, spomen nekoga djela u povijesnoumjetničkoj literaturi najčešće je rezultat njegove likovne kvalitete, a u onu Carpacciiova ciklusa ni jedan pisac, očekivano, nije posumnjao.

Najraniji tiskom objavljeni podaci o Bratovštini sv. Jurja i Tripuna ograničeni su na pisce venecijanskoga podneblja. Prvi, premda usputni spomen bratovštine u tiskanoj literaturi o umjetnosti daje Francesco Sansovino u djelu *Venezia città nobilissima* prvi put objavljenu 1581. godine, gdje se autor pohvalno osvrće na arhitekturu nedavno izgrađena sjedišta bratovštine koji su stari pisci pripisivali njegovu ocu Jacopu Sansovinu.² Francesco Sansovino ne spominje Carpacciiov ciklus; na njega će se u kasnijem izdanju tiskanu više od osamdeset godina poslije kratko osvrnuti Giustiniano Martinioni u dodatku izvornom Sansovinovu tekstu, ali bez spomena drugih umjetničkih djela koja su već tada krasila sjedište bratovštine.³ Više zanimanja za unutrašnjost Scuole di San Giorgio degli Schiavoni pokazat će pisci baroknoga razdoblja, počevši od

- ¹ O povijesti bratovštine usp. osobito istraživanja Lovorke Čoralčić, sabrana u: LOVORKA ČORALIĆ, Hrvatski prinosi mletačkoj kulturi: odabrane teme, Zagreb, Dom i svijet, 2003., 159–210; ISTA, U gradu svetoga Marka. Povijest hrvatske zajednice u Mlecima, Zagreb, Golden marketing, 2001., 215–262, sa starijom literaturom. O umjetničkoj baštini bratovštine usp. *Le Scuole di Venezia*, (ur.) Terisio Pignatti, Milano, Electa, 1984., 99–118, s relevantnom literaturom.
- ² „Vicino al detto è l'Oratorio della natione Schiavona sotto titolo di San Giorgio, con ricca & bene intesa struttura fatta pochi anni sono. Era già Spedale sotto titolo di Santa Caterina, & lo possedeva il predetto Priorato di Sau [sic] Giovanni.” FRANCESCO SANSOVINO, *Venetia città nobilissima et singolare, Venezia, Appresso Iacopo Sansovino, 1581.*, 13v. Jacopa Sansovina kao autora projekta za obnovljeno pročelje bratovštine spominju: ERMOLAO PAOLETTI, *Il fiore di Venezia ossia i quadri, i monumenti, le vedute ed i costumi veneziani*, sv. 2, Venezia, Tommaso Fontana, 1839., 207; ANTONIO QUADRI, *Descrizione topografica di Venezia e delle adjacenti lagune, Venezia, Gio. Cecchini, 1844.*, 83; PIETRO SELVATICO, *Sulla architettura e sulla scultura in Venezia dal Medio Evo sino ai nostri giorni*, Venezia, Paolo Ripamonti Carpano, 1847., 298–299.
- ³ „[...] l'Oratorio quivi vicino, nel quale Vittor Carpaccio dipinse alcune attioni delli medesimi Santi Giorgio, Trifone e Girolamo, con due Historie Evangeliche.” FRANCESCO SANSOVINO, *Venetia città nobilissima et singolare*, (ur.) Giustiniano Martinioni, Venezia, Appresso Stefano Curti, 1663., 47. Tom je izdanju prethodilo ono iz 1604. godine koje je uredio Giovanni Stringa (*Venezia, Presso Altobello Salicato, 1604.*, 137), u kojem je u odnosu na Sansovinov tekst o bratovštini dodan samo prijepis natpisa na pročelju datiran 1551. godinom.

Carla Ridolfija, koji u životopisu Vittorea Carpaccia u djelu *Le Maraviglie dell'arte* iz 1648. godine opisuje narativni ciklus u bratovštini, posebno prizore posvećene sv. Jurju,⁴ zatim Marca Boschinija, koji u djelu *Le miniere di pittura* tiskanom 1664. godine (kao i u neizmijenjenu tekstu drugoga izdanja iz 1674. godine) ističe Carpacciove *opere preziose* i uvodi dva djela čiji je autor slikar grčkoga podrijetla Antonio Vassilacchi zvan l'Aliense (Milos, 1556.–Venecija, 1629.).⁵ Sansovinove i Boschinijeve podatke spojio je Domenico Martinelli 1684. godine,⁶ a Zanettijeva „obnova” Boschinijeva djela *Le ricche miniere* iz 1733. ne nudi ništa više od svoga predloška,⁷ kao ni *Forestiery illuminato* Giambattista Albrizzija objavljen 1740. godine, u kojem se također ističu *preziose pitture* Vittorea Carpaccia.⁸ Pristup spomenutih pisaca baroknoga razdoblja razlikuje se, razumljivo, ovisno o prirodi djela: Ridolfijev se opis temelji na Vasarijevu modelu životopisa u kojemu se nastoji dati što potpunija informacija o opusu pojedinog slikara, dok su ostali pisci preuzeli Sansovinov model vodiča po crkvama i spomenicima, s bitnom razlikom da je u odnosu na Sansovinovo djelo i njegova kasnija izdanja, gdje se Scuola navodi u okviru priorata Malteških vitezova pri crkvi San Giovanni del Tempio, sjedištu bratovštine posvećena zasebno naslovljena cjelina, počevši od prvog izdanja Boschinijeva djela *Le minere della pittura*.⁹ Neovisno o tome, ime koje pronosi bratovštinu Schiavona u ranim tekstovima uvijek je Vittore Carpaccio, a ostala se djela i ne spominju.¹⁰ Naime, sudeći prema stavu Antona Marije Zanettija iznesenu u djelu *Della pittura veneziana* objavljenom 1771. godine, osim radi Carpaccia nema razloga „ondje dulje zadržati ljubitelja umjetnosti”.¹¹ Tako je u Carpacciovoj sjeni – ili, ako promijenimo kut gledanja, na krilima njegovih *telera* – Scuola di San Giorgio degli Schiavoni dočekala 19. stoljeće.

Tek se tada pogled i pero pisaca o umjetnosti uspinje prema gore, u takozvanu *salu superiore*, uređenu u posljednjim desetljećima 16. i prvim desetljećima 17. stoljeća, s oslikanim kasetiranim drvenim stropom i nizom slika po narudžbi vodećih članova bratovštine toga razdoblja. U nizu sve brojnijih djela posvećenih venecijanskoj likovnoj baštini napisanih tijekom 19. stoljeća – opisa i vodiča organiziranih po topografskom ključu te pregleda venecijanske umjetnosti i umjetnika vođenih kvalitativnim kriterijima – prvi je zadatak razlučiti koja su ona koja pripadaju kategoriji pisanja povijesti umjetnosti. Pritom se kao pouzdan vodič nameće *Die Kunstliteratur* Juliusa von Schlossera, koji među izdanjima o venecijanskoj umjetnosti 19. stoljeća visoko postavlja djelo Giannantonija Moschinija *Guida per la città di Venezia all'amico delle belle arti* objavljeno 1815. godine, smatrajući ga najranijim djelom koje doista predstavlja cjelokupnu venecijansku umjetnost.¹² Sveobuhvatnost koju ističe von Schlosser ogleda se i u opisu Scuole di San Giorgio degli Schiavoni, kojoj je Moschini posvetio gotovo četiri stranice teksta, a nakon iscrpna opisa *telera* Carpacciova ciklusa doista se uspeo na kat sjedišta bratovštine i dao prvi opis djela koja se tamo nalaze.¹³ Unatoč ponešto obehrabrujućem početku – stubište prekriveno „tužnim” djelima

- 4 „Le furono allogate ancora da' fratelli della Compagnia di S. Giorgio tre historie di braccia, due in circa di altezza, nelle due prime fece il Santo Cavaliere, che uccide il Drago, che infettava la Città di Berito, liberandone la figliuola del Rè; e come viene incontrato dal Rè, e dalla Regina, e dal Popolo con canti, e suoni, mentre conduce il Drago ucciso alla Città, & un Valletto gli tiene il destriere, ammirandolo dalle fenestre decorate Matrone; e nella terza il Rè, e la Regina vengono battezzati dal Santo, e dietro han servi, che tengono il diadema, aurei vasi, & manti Reali. Segui anco à dipingere nel giro un' historia di San Trifone, due dell'Evangelo, e tre di San Girolamo.” CARLO RIDOLFI, *Le maraviglie dell'arte, ovvero le vite degli illustri pittori veneti e dello Stato*, Venezia, Presso Gio: Battista Sgava, 1648., 30.
- 5 „Vi sono nove quadri di Vittore Carpaccio, alcuni contengono la vita, e miracoli di S. Giorgio, & altri la vita, e miracoli di S. Girolamo, & in uno nostro Signore all'Horto, opere preziose, fatte dal M.D.II. fino al M.D.VII. Vi è anco Christo, che risorge dell'Aliense. Evvi poi il Confalone, che il giorno della festività si mette fuori della Scuola, sopra il quale si vede il Santo Cavaliere, che uccide il Drago, e li Santi Simeone, Trifone, e Girolamo, con molti bellissimi ornamenti; opera di Antonio Aliense.” MARCO BOSCHINI, *Le miniere della pittura*, Venezia, Appresso Francesco Nicolini, 1664., 194; ISTI, *Le ricche miniere della pittura veneziana*. Seconda Impressione con nove aggiunte, Venezia, Appresso Francesco Nicolini, 1674., 37 (Sestiere di Castello).
- 6 DOMENICO MARTINELLI, *Il ritratto di Venezia diviso in due parti*, Venezia, Presso Gio: Giacomo Hertz, 1684., 208.
- 7 [ANTONIO MARIA ZANETTI,] *Descrizione di tutte le pubbliche pitture della città di Venezia e Isole circconvicine: O sia Rinnovazione delle Ricche Miniere di Marco Boschini, Colla aggiunta di tutte le opere, che uscirono dal 1674. fino al presente 1733. con un compendio delle vite, e maniere de' principali pittori*, Venezia, Presso Pietro Bassaglia, 1733., 229.
- 8 GIAMBATTISTA ALBRIZZI, *Forestiery illuminato intorno le cose piu rare e curiose, antiche, e moderne della città di Venezia e dell'Isole circconvicine*, Venezia, presso Giambattista Albrizzi q. Gir., 1740., 121.
- 9 Premda je riječ o djelu povijesnoga, a ne povijesnoumjetničkoga karaktera, iznimka je FLAMINIO CORNER, *Notizie storiche delle chiese e monasteri di Venezia, e di Torcello, tratte dalle chiese veneziane, e torcellane*, Padova, Nella stamperia del Seminario appresso G. Manfrè, 1758., 167–168, gdje su podaci o Scuoli di San Giorgio e Trifone uključeni u poglavlje o crkvi sv. Ivana Krstitelja Malteških vitezova.
- 10 PIETRO A. PACIFICO, *Cronaca veneta sacra e profana ossia compendio di tutte le cose più illustri ed antiche della città di Venezia*, Venezia, Pitteri, 1751., 200: „Nell'Oratorio de' Schiavoni, ch'è posto fuori vi lavorò Vittorio Carpaccio.”
- 11 „Niente più farò trattener quivi l'Amator di Pittura.” ANTON MARIA ZANETTI, *Della pittura veneziana e delle opere pubbliche de' veneziani maestri libri V*, Venezia, Nella stamperia di Giambattista Albrizzi, 1771., 37.
- 12 JULIUS VON SCHLOSSER, *Die Kunstliteratur: ein Handbuch zur Quellenkunde der neueren Kunstgeschichte*, Wien, Schroll, 1924., 487.
- 13 GIANNANTONIO MOSCHINI, *Guida per la città di Venezia all'amico delle belle arti*, sv. I, Venezia, Nella tipografia di Alvisopoli, 1815., 92–93.

te pokojim osrednjim¹⁴ – u opisu slika uz Carpaccia javljaju se druga imena: l'Aliense u prizemlju i način Palme Mladega i Jacopa Tintoretta na katu. Bez obzira na lapidarna atributivna određenja opisanih djela koja tek nagoviještaju vrijeme nastanka slika i neke opće uzore, Moschinijev pogled u *salu superiore* potaknuo je i kasnije autore da se osvrnu na njezino uređenje, premda nerijetko s negativnom ocjenom.¹⁵ U vodiču Pietra Selvatica i Vincenza Lazarija iz 1852. godine tako su na katu spomenuta „ružna platna” Tintorettove i Palmine škole,¹⁶ što su u kasnijem izdanju objavljenu 1881. ublažili Rinaldo Fulin i Pompeo Molmenti ocijenivši ih „osrednjima”.¹⁷ Premda usmjereni ponajprije na Carpaccia, za ostala djela u sjedištu bratovštine vodiči 19. stoljeća poput spomenutoga djela Pietra Selvatica i Vincenza Lazarija ipak dobivaju karakter povijesnoumjetničkih izvora, posebice s obzirom na restauratorske zahvate 19. stoljeća i privremena ili trajna izmještanja umjetnina.¹⁸

Niz vodiča 19. stoljeća koje von Schlosser ocjenjuje „napisanima za užurbane strance bez povijesnoumjetničkih namjera”¹⁹ ponavlja iste obrasce i ističe Carpaccia kao glavnu atrakciju bratovštine, a njihovi pisci kao da su se ulaskom u Scuolu di San Giorgio degli Schiavoni ogrnuli renesansnim kostimima Carpacciova vremena koje je svojim *Kritičarima* 1894. godine duhovito odjenuo američki slikar Joseph Lindon Smith (Pawtucket, Rhode Island, 1863. – Dublin, New Hampshire, 1950.).²⁰ U istome je razdoblju prisutan i hrvatski, odnosno slavenski pogled na bratovštinu, prije svega na Carpaccia, sadržan u nezaobilaznom *Slovníku* Ivana Kukuljevića Sakcinskog (1858.). Za slike u „hrvatskoj kapeli sv. Jurja” Kukuljević smatra da su ih „mletački Hrvati načinili po svom sunarodniku Karpatu”, za koje je „znamenito [...] da se na ovih krasnih slikah, što ih je troškom Hrvatah radio, nigdje nije potpisao kao Mlečanin (Venetus)”, te da toliki broj slikarevih djela u toj kapeli navodi na pomisao „da ju je Karpat iz njeke prirodjene privrženosti i dužnosti nakititi htjeo”.²¹ Kukuljevićevo isticanje Carpacciovih djela u bratovštini Schiavona ima, naravno, sasvim druge ciljeve u odnosu na djela talijanskih pisaca istoga ili ranijih razdoblja, pri čemu, kako je ocijenila Ivana Mance, „Kukuljević projicira ideološki koncept nacionalizma u povijesno vrijeme za koje je on irelevantan”.²²

Namjera ovog kratkog pregleda zastupljenosti Scuole di San Giorgio degli Schiavoni u odabranim djelima rane povijesnoumjetničke literature jest istaknuti potrebu cjelovitog pristupa likovnoj baštini bratovštine koju su hrvatska historiografija i povijest umjetnosti 19. i 20. stoljeća često odlučivale zvati „svojom”. Bez obzira na njihovu sasvim opravdano slabiju valorizaciju u odnosu na Carpacciova djela, kao i u kontekstu venecijanske umjetničke produkcije 16. i 17. stoljeća koja je visoko postavila vrijednosnu ljestvicu, nerijetko prešućivana djela na katu bratovštine Schiavona odraz su različitih načina prikazivanja kolektivne i individualne prošlosti kojima su njezini članovi nastojali definirati svoj položaj u venecijanskom društvu. Umjesto zaključka vrijedi ponoviti misao koju je u prilogu naslovljenu *Što sve jest, a što nije umjetnička baština*

14 „Ascendendo la scala, tutta coperta di opere e tristi, e alcuna mediocre sullo stile di Palma”. GIANNANTONIO MOSCHINI (bilj. 13), 92.

15 „A lato dell'altare evvi la scala che mena al piano superiore per le capitolari riduzioni della confraternita. Parecchi dipinti adornano quella sala, ma niuno vuol essere punto osservato.” ERMOLAO PAOLETTI (bilj. 2), 207.

16 „[...] brutte tele della scuola del Tintoretto e del Palma Giovane.” PIETRO SELVATICO, VINCENZO LAZARI, Guida di Venezia e delle isole circconvicine, Venezia, Carlo Bianchi, Ripamonti Carpano, 1852., 101. Srodnu ocjenu donosi i vodič *Una settimana a Venezia. Guida illustrata per visitare quanto vi ha di più degno di considerazione nella città e sue isole*, Venezia, Trieste, Milano, Colombo Coen Editore, 1873. [4. izdanje], 91. „meschine tele della scuola del Tintoretto e del Palma il giovine.”

17 „[...] mediocri tele delle scuole del Tintoretto e di Palma il Giovane.” PIETRO SELVATICO, VINCENZO LAZARI, Guida di Venezia e delle isole circconvicine, (ur.) Rinaldo Fulin, Pompeo Gherardo Molmenti, Venezia, Tipografia di G. Antonelli, 1881., 188.

18 Selvatico i Lazari u izdanju iz 1852. godine spominju oltarnu palu *Bogorodice s Djetetom* između sv. Jeronima i sv. Tripuna, koja je „nedavno zamijenjena” palom *Bogorodice s Djetetom na prijestolju* koju navode kao djelo Vicenza Catene (još na oltaru u prizemlju sjedišta bratovštine). Bočna polja s prikazima sv. Jeronima i sv. Tripuna odgovaraju slikanim poljima danas na gornjem katu bratovštine, koja su vjerojatno dijelovi prvoga poliptiha naručena za oltar bratovštine u crkvi San Giovanni del Tempio nedugo nakon njezina osnutka 1451. godine. Usp. *Le Scuole di Venezia* (bilj. 1), 118.

19 JULIUS VON SCHLOSSER (bilj. 12), 498.

20 *Kritičari: San Giorgio degli Schiavoni*, Venecija, 1894., akvarel, 76,2 × 116,2 cm. Boston, Museum of Fine Arts. Joseph Lindon Smith jedan je od niza američkih slikara koji su potkraj 19. i početkom 20. stoljeća nastojali oživiti sjaj venecijanske prošlosti. Usp. MARGARETTA M. LOVELL, *A visitable past: views of Venice by American artists, 1860–1915*, Chicago, The University of Chicago Press, 1989., 11.

21 IVAN KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, *Slovník umjetnikah jugoslavenskih*, Zagreb, Tiskom Narodne tiskarne Dra. Ljudevita Gaja, 1858., 140–141.

22 IVANA MANCE, *Zercalo naroda*. Ivan Kukuljević Sakcinski: povijest umjetnosti i politika, Zagreb, Institut za povijest umjetnosti, 2012., 242.

iznio Dino Milinović na II. kongresu povjesničara umjetnosti, želeći „upozoriti na to da su povjesničari umjetnosti ti koji kreiraju pojam umjetničke baštine, odnosno da ‘umjetnička baština’ postoji u onoj mjeri u kojoj povjesničari umjetnosti prepoznaju i uspijevaju valorizirati djela koja ju sačinjavaju.”²³

Ovaj rad nastao je u okviru projekta Hrvatske zaklade za znanost br. 2305 – Vizualiziranje nacionalnoga: umjetnost i arhitektura bratovština i kolegija Schiavona/Illira u Italiji i razmjena umjetničkih iskustava s jugoistočnom Europom od 15. do 18. st.

²³ DINO MILINOVIĆ, Što sve jest, a što nije umjetnička baština: nedovršeni posao hrvatskih povjesničara umjetnosti, u: *Zbornik II. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti* (Zagreb, 27.-29. travnja 2006.), (ur.) Irena Kraševac, Zagreb, Institut za povijest umjetnosti, 2007., 27.



U sjeni Carpaccia: Scuola di San Giorgio degli Schiavoni u ranoj povijesnumjetničkoj literaturi / Tanja Trška / CC BY / 4.0

DOI: <https://doi.org/10.31664/z4khpu.15>



Joseph Lindon Smith, *Kritičari: San Giorgio degli Schiavoni, Venecija, 1894.* akvarel, 76,2 × 116,2 cm, Boston, Museum of Fine Arts, foto: © 2019 Museum of Fine Arts, Boston